

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ҐЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Іванчук Юлія

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
педагогічного факультету*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Михальчук Юлія

*кандидат психологічних наук, доцент
завідувачка кафедри психології*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

У сучасних умовах спостерігається постійна зміна соціальних норм, цінностей та традиційних зразків маскулінності/фемінності, що зумовлює кризу ґендерної ідентичності в сензитивні періоди розвитку особистості. Досить важливим періодом для формування ґендерної ідентичності є юнацький вік, коли інтенсивно розвиваються моральні норми, життєві перспективи, нові погляди на життя та відносини між людьми. В цей період людина починає вибудовувати власну картину світу та свій «Я-образ», не обмежуючись пасивним засвоєнням ґендерних ролей.

Ґендерна ідентичність виявляється в усвідомленні, емоційному прийнятті та реалізації сенсів, цінностей і моделей поведінки певної ґендерної групи, які визнаються в сучасному соціокультурному середовищі.

У працях українських В. Агеєвої, А. Алексєєвої, П. Горностаї, Т. Говорун, І. Євстігнєєвої, М. Жидко, Т. Іванової, М. Карч, О. Кікінежді, Л. Кобилянської, Н. Городнової, О. Кочаряна, Т. Кубриченко, І. Кульчицької, С. Кондратюк, М. Левандовської, В. Новицької, М. Скорик, Н. Терещенко, М. Ткалич, Є. Фролової, Р. Чіп і зарубіжних науковців А. Bandura, S. Bem, Н. Bradley, В. Brown, L. Diamond, С. Feiring, W. Furman та інших розглядаються різні аспекти ґендерної проблематики, представлені теоретичні та психодіагностичні підходи до ґендерного

простору особистості, до виявлення особливостей статевого-рольової поведінки і діяльності чоловіків і жінок тощо.

Слід вказати, що наразі в науковому дискурсі відсутнє усталене визначення категорії «гендер». Під «гендером» розуміють соціально-біологічну обумовленість відмінностей між людьми, завдяки якій пропонується визначення понять «чоловік» і «жінка». Гендер є комплексом соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують індивіду особистий, соціокультурний, правовий статус чоловіка чи жінки. У словнику Європейського інституту з гендерної рівності термін «гендер» трактується як соціальні характеристики та можливості, що пов'язані з буттям жінки або чоловіка, зі стосунками між жінками та чоловіками, дівчатами та хлопцями, а також із відносинами поміж жінками, та поміж чоловіками [2, с. 30]. Ці характеристики, можливості та відносини динамічні, контекстно- та часозалежні. Водночас вони обумовлені соціально та засвоюються через процеси соціалізації. Гендер позначає, що саме очікується, допускається і цінується у жінок та чоловіків у певному соціокультурному контексті.

По суті «гендер» (gender) інтерпретують як комплексну сукупність характеристик, завдяки яким встановлюються відмінності між жінками та чоловіками на біопсихосоціальному рівні. На відміну від суто біологічного розуміння статі (sex), яка задається природно, дефініцією «гендер» послуговуються для позначення статі як соціального конструкта та явища. Підкреслюється, що гендер виступає продуктом соціального моделювання, формування певної статево-рольової поведінки, яка припустима в певній культурі.

Нині існують різні підходи щодо уявлень про гендер. Так, з позицій соціально-конструктивістського підходу соціальна реальність є одночасно об'єктивною і суб'єктивною. Вона об'єктивна, оскільки незалежна від індивіда та суб'єктивна, тому що постійно створюється індивідом. У межах цього підходу «гендер» подається як організована модель соціальних відношень між чоловіками та жінками, яка конструюється основними інститутами суспільства. Теорія соціального конструювання гендера базується на двох постулатах: 1) гендер конструюється через соціалізацію, розподіл праці, його формують система гендерних ролей, сім'я, засоби масової інформації; 2) гендер будується й самими індивідами – на рівні їх свідомості (тобто гендерної ідентифікації), прийняття заданих суспільством норм і підлаштування під них (в одязі, зовнішності, манері поведінки тощо).

Гендерну ідентичність (gender identity) розглядають як внутрішній індивідуальний гендерний досвід, що транслює кожна людина. При цьому він може співвідноситися або не співвідноситися зі статтю, отриманою при народженні, зокрема щодо відчуття свого тіла (за умови вільного вибору може включати зміну зовнішнього вигляду чи функцій тіла медичними,

хірургічними або іншими засобами) та інших способів вираження гендеру, як-то: одяг, мова чи манери [2, с. 32]. Таким чином, «гендерна ідентичність» виступає компонентом самосвідомості, який представлений багаторівневою системою співвіднесення особистості з тілесними, психофізіологічними, психологічними та соціокультурними значеннями маскулінності та фемінності як незалежних вимірів. Гендерна ідентичність залежить здебільшого від соціальних чинників, а не від біологічної природи людини. Зауважимо, що гендерна ідентичність як різновид соціальної не є складним утворенням з унікальною конфігурацією підпорядкованих ідентичностей, які є гнучкими утвореннями, що динамічно розвиваються та змінюються відповідно до життєвих обставин.

У загальному розумінні гендерну ідентичність інтерпретують як результат ототожнення особистістю себе з певною статтю, відношення до себе як до представника певної статі, освоєння відповідних форм поведінки та формування особистісних характеристик

Вирізняють три провідні підходи до типології гендерної ідентичності: біполярна, андрогенна та мультиполярна. При цьому мультиполярна модель гендерної ідентичності припускає існування безлічі типів гендерної ідентичності.

До основних компонентів гендерної ідентичності можна віднести: біологічну статтю (чоловік/жінка), маскулінність, фемінність, андрогінність як конструкти культури та інтеріоризовані психологічні характеристики особистості. Зрілу або досягнуту гендерну ідентичність можна визначити як статус людини, яка на основі самостійного рішення й висновків досягла стабільного визначення себе як чоловіка чи жінки, прийняла себе повністю через гендерну поведінку, яка відповідає її біологічній статі.

Гендерна ідентичність є продуктом соціального конструювання та одночасно одним із ключових чинників, що опосередковує поведінкову активність та установки особистості в контексті міжособистісних відносин. При цьому гендерна ідентичність визначає ступень, яким кожний індивід ідентифікує себе в якості чоловіка, жінки чи деякого поєднання того та іншого. Ця внутрішня структура, яка створюється в процесі розвитку, дозволяє індивіду організовувати Я-образ і соціально функціонувати відповідно до сприймаючої статі та гендера. Відзначимо, що вона не дається індивіду автоматично, при народженні, а виражається в результаті складної взаємодії його природних задатків і відповідної соціалізації, типізації чи «кодування». Активним учасником цього процесу виступає сам суб'єкт, який приймає або відкидає пропонувані йому ролі та моделі поведінки, навіть до «перекодування» чи «переустанови» гендерної ідентичності.

Гендерна ідентичність, будучи базовою характеристикою особистості, формується в результаті психологічної інтеріоризації чоловічих чи жіночих рис, у процесі взаємодії «Я» та інших, у ході соціалізації.

З позиції С. Feiring існує два типи гендерної ідентичності [5]:

– загальна гендерна ідентичність (general gender identity) – уявлення про чоловічі та жіночі відмінності. Цей рівень є базовим і проявляється в 2-3-річному віці;

– підлаштована гендерна ідентичність (configured gender identity) – внутрішнє ставлення та зовнішні прояви, які відображають жіночість чи мужність; поведінку, яка інтерпретується як чоловіча чи жіноча.

Підлаштована гендерна ідентичність активно розвивається в підлітковому віці, коли дитина починає приміряти на себе гендерні ролі (образ чоловіка чи жінки), що транслюються суспільними інститутами, але водночас засновані на її особистих уявленнях, формуючи тим самим адаптивні моделі гендерної поведінки [5].

Гендерна ідентичність містить набір приписів та очікувань, які демонструє суспільство індивіду в плані соціальних нормативів статевих ролей. В процесі спілкування та спільної діяльності з однолітками ці норми набувають особистого сенсу, який і забезпечує усвідомлення та прийняття особою своєю статевої належності, сприяє виробленню моделей поведінки та спілкування в контексті гендерних ролей. Гендерні характеристики індивіда починають визначати структуру та спрямованість спілкування, ступінь популярності в групі та низку інших параметрів, які відображають процес соціалізації.

У структурі гендерної ідентичності можна виділити наступні рівні: 1) базова ідентичність – співставлення особистості з альтернативними уявленнями про маскуліність/фемінність; 2) рольова ідентичність – співставлення поведінки і переживань особистості з існуючими в певній культурі гендерно-рольовими стереотипами; 3) особистісна ідентичність, яка інтегрує описані рівні та характеризує співставлення особистості з мужністю і жіночністю в контексті індивідуального досвіду міжособистісного спілкування.

На думку М. Ткалич, до провідних характеристик гендерної ідентичності належать засвоєння особистістю гендерних ролей (способів поведінки людей залежно від їхніх позицій у статевій диференціації), а також розвиток гендерної самосвідомості (усвідомлення своєї схожості та відмінності з представниками своєї статі на відміну від протилежної) [3, с. 102].

Адаптованість особистості до трансформацій в гендерній культурі, зокрема щодо гендерних ролей, слугує ознакою зрілої гендерної ідентичності. Соціальні трансформації, демократизація стосунків між

статтями, розмитість кордонів між «чоловічими» і «жіночими» професіями призводять до змін унормованих уявлень про гендерні ролі. Відповідність гендерної поведінки цим змінам визначається як переорієнтація індивідів із стереотипно традиційних маскулінно-фемінних на андрогінні гендерні ролі. Андрогінний гендерний тип є більш адаптованим до потреб соціального середовища.

Підсумовуючи, доцільно наголосити, що поняття «гендер» характеризує соціально-культурні ролі, які очікують від індивіда залежно від його статі. Натомість дефініція «гендерна ідентичність» описує спосіб, у який індивід сприймає себе в межах цих ролей, виявляється у власних переживаннях, уявленнях і самосвідомості щодо своєї статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванова Т. В., Карч М. О. Гендерна ідентичність як мультіваріативний феномен. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2020. Том 31 (70). № 4. С.28-33.
2. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М. Бабак, О. Давліканової, М. Дмитрісвої, М. Козир, Л. Компанцевої, К. Левченко, М. Скорик, О. Суслової. Київ : «Вістка», 2021. 170 с.
3. Ткалич М. Г., Зінченко Т. П., Касьян А. П. Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація. *Psychological journal*. 2020. Vol. 6. Issue. Pp.101-109.
4. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2016. 248 с.
5. Feiring C. Gender identity and the development of romantic relationships in adolescence. The development of romantic relationships in adolescence; edited by W. Furman, B. Brown, C. Feiring. New York: Cambridge University Press. 1999. Pp. 211-232.